

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

דבר עברית - בעקבות אליעזר בן-יהודה

הכותל המערבי, שוק עושי הכותנה, בית אליעזר בן יהודה,
בית הספר "תורה ומלאכה אליאנס", בית בוריס ש"ץ

**"כמו הנביאים הקנאים לשם – הוא קינא לפועל ולתואר ולשם.
ובחצות, העששית בחלונו, היה רושם במילונו תילי תילים...
מילים מילים, מילים מילים - הוא בדה ממוחו הקודח"**

(**"אליעזר בן-יהודה"**, ירון לונדון)

אליעזר בן יהודה, מתוך: ויקיפדיה בית אליעזר בן יהודה ברחוב אתיופיה, צילום: עופר מנדלוסיץ'

מאת: **עופר מנדלוביץ'**
עיבוד ועריכה: **רונית בין**
עריכה לשונית: **אפרת חבה**

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

בעקבות אליעזר בן-יהודה

הכותל המערבי, שוק עושי הכותנה, בית אליעזר בן יהודה,
בית הספר "תורה ומלאכה אליאנס", בית בוריס ש"ץ

**"כמו הנביאים הקנאים לשם – הוא קינא לפועל ולתואר ולשם.
ובחצות, העששית בחלונו, היה רושם במילונו תילי תילים...
מילים מילים, מילים מילים - הוא בדה ממוחו הקודח"**

(אליעזר בן-יהודה, "ירון לונדון")

בשנת 1881, עלה לירושלים – בירת הנצח של העם היהודי, העיר שבה התפללו
בשפת הקודש לאורך אלפי שנים ובכך שימרו את השפה העברית – אליעזר
יצחק פרלמן, שלימים עבר את שמו לאליעזר בן-יהודה והיה למחולל החייאת

הדיבור העברי בארץ ישראל ולדמות המזוהה ביותר עם תהליך זה. בן-
יהודה ייסד את [ועד הלשון העברית](#), ייסד וערך את עיתון "[הצבי](#)" ואת

כתב העת "[השקפה](#)" וחיבר את [מילון בן-יהודה](#). מסלול הסיור עובר באתרים השזורים בסיפור חייו של
אליעזר בן-יהודה בירושלים, מביתו הראשון במולדת ועד בית חברו, מייסד
"בצלאל", בוריס ש"ץ – שהכין את מסכת המוות של בן-יהודה בלילה שבו
נפטר.

[אליעזר בן-יהודה](#) (1858-1922) נולד בעיירה לוז'קי שבפלך וילנה. הוריו,
יהודה-לייב וצפורה פרלמן, קיימו בית חרדי-חסידי. בהיותו בן חמש,
התייתם מאביו, ואמו שלחה אותו ללמוד ב"חדר". עם הגיעו למצוות, נשלח

[אליעזר בן-יהודה - חדשות מן
העבר](#) מתוך יוטיוב

ללמוד בישיבה. במהלך לימוד משותף עם רב הישיבה, גילה ספר דקדוק
של השפה העברית ונשבה בקסמי הלשון. בשנת 1878, נסע ללמוד רפואה בפריז, אך לאחר שלוש שנים
חלה בשחפת והפסיק את לימודיו. באפריל 1879, פרסם מאמר פוליטי ראשון, "[שאלה נכבדה](#)", בירחון
"[השחר](#)", ובו טען שתקומת עם ישראל תהיה בארץ ישראל ובשפה העברית משום שאין לאום ללא שפה
המשותפת לבניו. על מאמר זה חתם לראשונה בשם העט "בן-יהודה". בן-יהודה נשא לאישה את חברתו
מילדות דבורה יונאס והחל בהגשמת חזונו בכך שעלה לארץ ישראל בשנת 1881. עם עלייתו ארצה,
התיישב בירושלים. בתחילה עבד אצל [ישראל דב פרומקין](#) בעיתונו העברי "[חבצלת](#)", וחתם בקביעות
בכינוי "בן-יהודה". בן-יהודה ניסה להחיות את הלשון העברית כשפת דיבור לאחר שבמשך דורות
נשמרה בעיקר כשפה כתובה ושימשה לרוב בתפילה ובלימוד תורה, אך לא בשפת היומיום. בשנת 1884,
ייסד וערך את העיתונים "מבשרת ציון" ו"הצבי". בקנאותו ללשון העברית, פעל בן-יהודה להיותה שפת
היומיום בארץ ישראל. "דבר עברית והבראָת", אמר למכר שהתלונן באוזניו על מחלתו. בנו, בן-ציון,
ששינה את שמו [לאיתמר בן אב"י](#), היה "הילד העברי הראשון" משום שבביתו שמע את הלשון העברית
משמשת בשפת היומיום, והיא הייתה לו לשפת אם. בשנת 1891, נפטרה אשתו דבורה והשאירה אחריה

חמישה ילדים קטנים. אחותה הצעירה, חמדה, שהייתה עיתונאית וסופרת בזכות עצמה, הציעה את עזרתה בגידול הילדים הקטנים ובשנת 1892 נישאה לבן-יהודה. בשנת 1913, היה בן-יהודה שותף ב"מלחמת השפות" – ויכוח על מקומה של העברית המתחדשת במערכת החינוך היהודי בארץ ישראל. אליעזר בן-יהודה נפטר בשנת 1922 ממחלת השחפת ונקבר בבית הקברות שבהר הזיתים.

פרטי המסלול

משך זמן הסיור : 5 שעות.

אורך המסלול : 4.5 ק"מ.

נקודת התחלה : רחבת הכותל המערבי.

נקודת סיום : בית בוריס ש"ץ ברחוב בצלאל 3.

מגבלות : אין.

דגשי בטיחות :

- יש לוודא מצב ביטחוני, עם המשטרה, לפני הליכה בקטע המסלול מהכותל שוק הכותנה וחזרה לשער יפו.
- יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי : קל, אינו בר נגישות למעט ברחבת הכותל.

ציוד מיוחד : אין.

אתרים בתשלום : אין. אפשר לתאם ביקור בחלל שבו נמצאות המצבה ומסכת המוות של בן-יהודה

בית בוריס שץ – בנימין (גימני) לוינסון : 052-7257766.

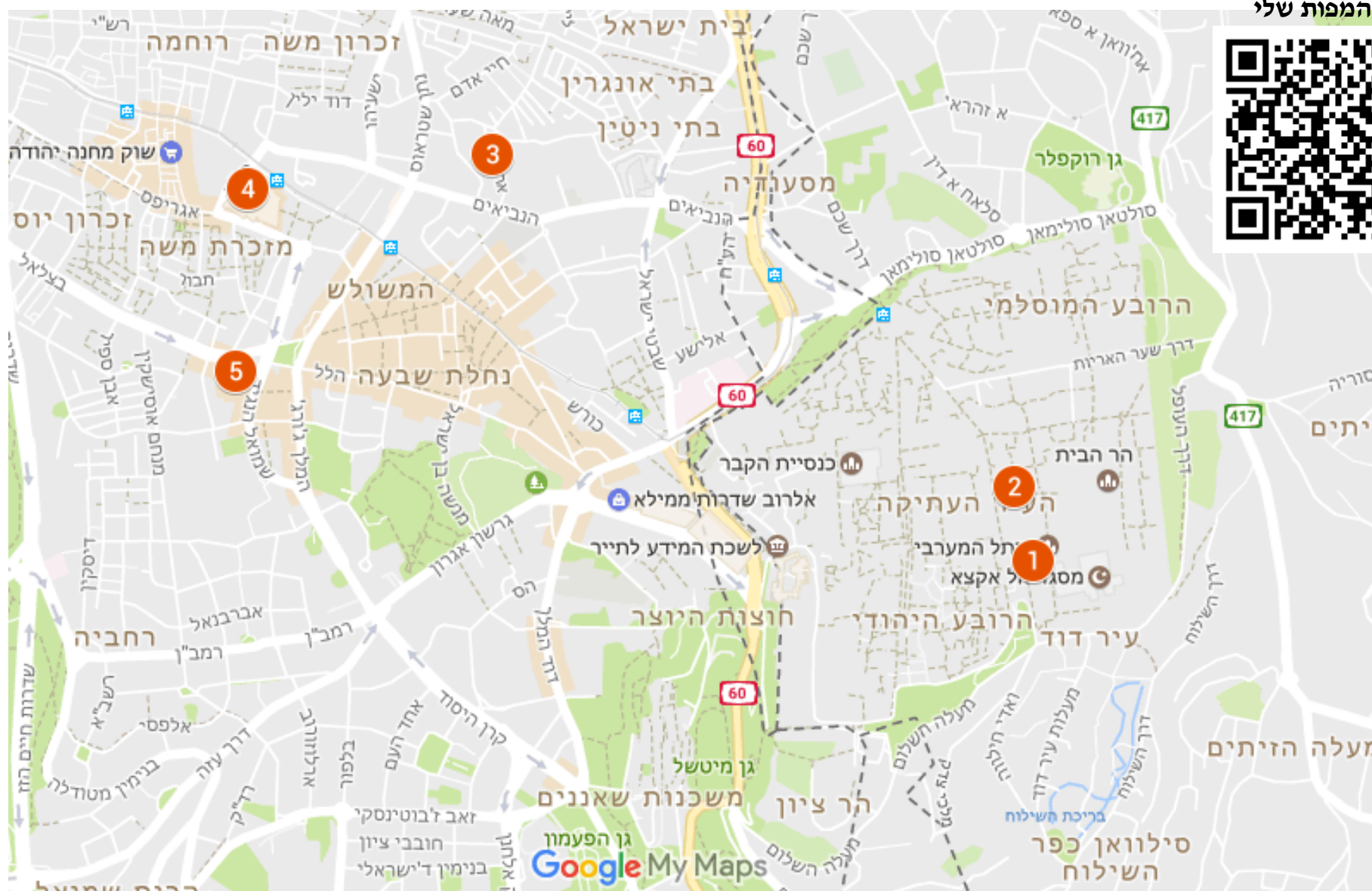
תיאור ההליכה במסלול

מסלול הסיור מתחיל **בכותל המערבי (1)**. לאחר הביקור בכותל, נפנה מערבה אל רחוב הגיא ונלך צפונה בסמטות העיר העתיקה אל הרובע המוסלמי, אל **"שוק עושי הכותנה" (2)** ברחוב סוק אל קטאנין. משם נחזור על עקבותינו ודרך רחוב הרב גץ ורחוב הכותל נתחבר אל רחוב השלשלת. נפסע מערבה ברחוב השלשלת עד רחוב היהודים, נפנה צפונה (ימינה) ברחוב היהודים, נעבור בשוק הצורפים וברחוב דוד נפנה מערבה (שמאלה) אל שער יפו. נצא מהעיר העתיקה ונפנה לכיוון צפון-מערב (ימינה). נלך לאורך החומות אל רחוב שבטי ישראל ואל רחוב הנביאים, נפנה מערבה (שמאלה) ברחוב הנביאים ונלך עד לרחוב אתיופיה. נפנה בו צפונה (ימינה) אל **ביתו של אליעזר בן-יהודה (3)** ברחוב אתיופיה 11. משם נשוב לרחוב הנביאים ונלך בו מערבה עד מפגשו עם רחוב כ"ח. נחלוף על פני "כיכר הדווידקה" ונפנה לכיוון דרום-מערב (שמאלה) אל בית הספר **"תורה ומלאכה אליאנס" (4)** שברחוב כ"ח 2. מבנה

האבן הגדול והמפואר של בית הספר ניצב בלב מגרש חנייה. נמשיך ברחוב כ"ח, נפנה מזרחה (שמאלה) לרחוב אגריפס ונלך בו עד "כיכר הרב יעקב ברוך". נפנה דרומה (ימינה) אל רחוב מרדכי עליאש, נחצה את רחוב בן-יהודה ונמשיך לרחוב בצלאל אל **ביתו של בוריס שץ (5)** ברחוב בצלאל 3, כאן מסתיים מסלול הסיור.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

הכותל המערבי (1)

הכותל, מתוך: ויקיפדיה

הכותל המערבי הוא אחד מארבעת קירות תמך המקיפים את הר הבית זה כאלפיים שנה, משלהי תקופת בית שני ועד ימינו. המסורת היהודית מייחסת לכותל המערבי קדושה יתרה, וכנראה כבר במאה ה-14 נקבע מקום תפילה סמוך אליו. לכותל המערבי חשיבות דתית, לאומית והיסטורית, ואלה מביאים אליו מיליוני מבקרים בכל

שנה, יהודים ושאינם יהודים. קדושתו נובעת מכך שהיה קיר התמך הסמוך ביותר לדביר, לקודש הקודשים, בבית המקדש.

עולי רגל יהודים ורבים גם לא-יהודים סיפרו על עמידתם לפני הכותל המערבי. בדורות הקודמים, נאלצו יהודים לשלם לראשי הקהילה המוגרבית שגרו בבתים הסמוכים לכותל המערבי תשלום מיוחד כדי למנוע הפרעה במהלך התפילה או פגיעה בהולכים אל הכותל להתפלל. הברון רוטשילד, בביקורו במקום בשנת 1887, ראה את העזובה ואת הלכלוך שסביב הכותל וביקש לגאול את המקום. הוא ניסה לרכוש את האזור והציע למוגרבנים לבנות להם שכונה יפה ונוחה מחוץ לעיר ולמסור אותה להקדש המוסלמי. יוזמה זו לא יצאה אל הפועל, כנראה בשל התנגדות הרבנים הספרדיים וכנראה גם בשל אי-הבנה בתהליך הרכישה: נסים בכר, שהיה עסקן ידוע ושהיו לו מהלכים אצל העות'מאניים, לא וידא שהסכמתו של המושל הטורקי של אותם הימים, רעוף פחה, היא בגדר הבטחה ולא וידא שראש הוואקף המוסלמי המערבי, אבו-בשיר, שהכותל היה בתחם פיקוחו, אישר את העסקה.

בעיתון "הצבי", שאליעזר בן-יהודה היה עורכו, הובאה פרשה זאת לידיעת ציבור הקוראים: "כבוד פחת עירנו יר"ה (ירושלם הודו) ברוב חסדיו הואיל לקבל ברצון את הבקשה אשר ביקש יהודי כבודו האדון נסים בכר, בשם השר א. די רוטשילד; אודות המקום לפני הכותל המערבי, להעניין המוסלמים המערבים, יבנו על חשבון השר בתים לשבתם, והמקום יפנה ויהיה פתוח ונקי כיאות למקום נורא כזה." ("הצבי", תרמ"ז – 1887, יא, מתוך: זאב וילנאי, הכותל המערבי במסורת ישראל באתר דעת)

שוק עושי הכותנה (2), רחוב סוק אלקטאנין

ב"שוק עושי הכותנה", הנמצא ברובע המוסלמי, היה ביתו הראשון של אליעזר בן-יהודה במולדת. מושל ירושלים בתקופה הממלוכית, האמיר תנכ"ז, הקים את השוק על הריסותיו של שוק צלבני חרב בין השנים 1336-1337 כחלק מפיתוח המבואה הראשית להר הבית. ירושלים הייתה מרכז מקומי של תעשיית הכותנה שגידלו בנחל איילון, תעשייה שפרנסה נשים טוות, מנפצים וסוחרים. לכן נקרא השוק "שוק עושי הכותנה". עיריית ירושלים החליטה לקרוא לרחוב בשם מהמסורת היהודית וקראה לו "רחוב החנויות", כזכר לחנויות שהקיפו את בית המקדש והמוזכרות במקורות.

צילום: עופר מנדלוביץ

בתקופת השלטון העות'מאני, לקראת ביקורו של וילהלם השני, קיסר גרמניה, בירושלים בשנת 1898, נעשה ניסיון לשפץ את השוק. המורה העברי הנודע דוד ילין דיווח על ניסיון שיפוץ זה:

בימים האלה בא הקץ לשממת סוק אלקטאנין, הוא הרחוב המקורה הארוך אשר הוא אחד המבואות

למקום מקדשנו ומשני עבריו טורי חדרים קטנים פרוצים ומלאי עפר ואבנים, אשר להם יקראו אחינו בשם ה"חנויות". כי על-פי מצוות פחת עירנו כוסה כל הרחוב בטיח לבן חדש למן התקרה ועד הקרקע והקרקע סוללה למסילה ישרה וחדשה, וכל גלי העפר והאבנים אשר ב"חנויות" למאז מאות בשנים הוסרו, ודלתות חדשות קבעו על כולן, ויהי לרחוב חדש ונהדר אשר דרכו תוכל עתה לעבור העגלה הבאה אל תוך העיר דרך שער שכם, והגיעה עד שער מקום המקדש. (דוד ילין, [כתבי דוד ילין א', ירושלים של תמול, עמ' 266-267](#), בתוך: [ויקיפדיה](#))

השוק נבנה בתפיסה מודרנית ונועזת יחסית לזמן: הובלת העולים להר דרך מרכז מסחרי חילוני, מקורה ומזמין, כעין קניון. השוק המקורה מוביל אל אחד משערי הר הבית, השער המפואר שמול כיפת הסלע, שער הנקרא על שם השוק "שער עושי הכותנה". חלק מהכנסות השוק, הח'אן ובתי המרחץ הוקדשו למימון פעילות דתית.

דומה כי היהודי הראשון שפעל בשוק היה יצחק שור, חסיד רוז'ין. שור פתח יקב בחצר סמוכה לשוק מצפון בשנת 1848. הקיר המזרחי של המרתף שבו שכן היקב היה חלק מהכותל המערבי. רוזה, כלתו של שור, פתחה בשוק בית ממכר ליין ומכרה בו יין "קונדיטון" שיוצר ביקב ומשקאות חריפים נוספים כערק וברנדי. המקום נודע כ"חמארה רוזה", כלומר: "הפונדק של רוזה".

בשנת תר"ס (1900), רכש הרב מנחם מנדל ראנד את חצר היקב. בחצר גרו כ-30 משפחות יהודיות, בהן רבנים נודעים כדוגמת ר' נפתלי חיים הורוביץ ור' שניאור זלמן פרומקין ומשפחות נזקקות, כדוגמת מושא סיורנו, אליעזר בן-יהודה. ראנד, שהיה כוהן, בחר בחצר זאת בגלל קרבתה להר הבית ובאמונה משיחית שכל יום הוא עשוי להיקרא לעבודה בבית המקדש. היקב של משפחת שור, היקב הראשון בירושלים, המשיך לפעול במרתף.

השוק כיום נראה כמעט כמות שנראה במאה ה-14. אורכו כמאה מטרים והוא בנוי על סוללה רחבה שנשללה מעל שרידי מבנים ומעל קמרונות שמעל אפיק הגיא המרכזי, בין רחוב הגיא להר הבית.

בית אליעזר בן-יהודה (3), רחוב אתיופיה 11

ביתו השני של אליעזר בן-יהודה במולדת היה ברחוב אתיופיה. בן-יהודה עמל שנים על הנחלת השפה העברית בירושלים. בשנת 1891, נפטרה דבורה בדמי ימיה והשאירה אחריה חמישה יתומים קטנים. אחותה ביילא נזעקה לסייע לגיס הלום הצער, אך שניהם גם יחד לא הצליחו להציל שלושה מתוך

חמשת הילדים. ששלושת הילדים נפטרו תוך חודשים ספורים ממחלת הדיפטריה. המצב העגום קירב את השנים זה לזה, וביילא נישאה לבן-יהודה ועברתה את שמה לחמדה.

צילום : עופר מנדלוביץ'

[אלעזר בן-יהודה](#), שיר, יוטיוב

המזל החל להאיר פנים למשפחת בן-יהודה: בשנת 1897, התקיים הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, ובעקבותיו ייסדו יהודים אמידים מאנגליה קרן סיוע לעליית יהודים לארץ ישראל. חברי הקרן העניקו לבן-יהודה סכום נכבד של 5,000 פרנקים למימון פועלו כראות עיניו. התרומה הנדיבה שימשה, בין היתר, לשכירת בית חדש ומרווח מחוץ לעיר העתיקה, מול הכנסייה האתיופית הסמוכה לרחוב הנביאים. סמוך לבית הדו-קומתי הייתה חצר ובה גן ירק, וכן צריף קטן לשומר. חמדה השתמשה בצריף כתא

אמבטיה והעבירה אליו מים מבור סמוך בעזרת צינור. בקומה השנייה של הבית היה חדר עבודתו של בן-יהודה, ואת קירותיו כיסו מדפי ספרים מהרצפה עד התקרה. במרכז החדר עמד שולחן עבודה גדול, שאפשר לבן-יהודה להשתמש בספרים רבים בו בזמן. רוב שעותיו בבית, עמל בן-יהודה על כתיבת מילון עברי. בצהריים עבד מעט בגינה ובערב ערך את עיתוניו, "הצבי" ו"האור", ואת כתב העת "השקפה". אורחים וחברים ביקרו בבית

בערבי שבת וחג בלבד, ימים שבהם נמנע בן-יהודה מעבודה. האורח היחיד שהורשה להיכנס לחדר עבודתו היה ידידו הקרוב, החוקר ומורה הדרך, אברהם משה לונץ, שהיה הירושלמי הראשון שדיבר אתו בעברית.

בן-יהודה עורר את חמת אנשי היישוב האשכנזי הישן. הוא פרסם מאמרים רבים נגד הנהגתם, תקף בהם את שמרנותם הדתית והציג את ההסתמכות על כספי החלוקה כשחיתות. אנשי היישוב האשכנזי הישן הכריזו כמה פעמים חרם על בן-יהודה והתנכלו לו ולמשפחתו בצורות שונות. בעקבות מאמרים לאומיים שהתפרסמו בעיתוניו, נאסר בן-יהודה. הגורמים שהובילו למאסר נתונים בוויכוח. יש הטוענים כי כמה מאנשי היישוב הישן, שאותם הרבה בן-יהודה לתקוף בעיתוניו, החליטו להשתמש במאמרו נגדו. הרבנים שמואל סלנט ויוסף ריבלין השיגו את הסכמתם של כמה מרבני ירושלים וניסחו מכתב לשלטון העות'מאני שבו הציגו את המאמר כקריאה למרד. מנגד, רבים מאנשי היישוב הישן באותה תקופה בירושלים טענו שהצנזורה עצמה שמה לב למאמר, ואילו הרבנים והממונים פעלו להסרת הסכנה מעל היישוב ולהצלת בן-יהודה עצמו. בן-יהודה נאסר, אך שוחרר כעבור חודשים אחדים בלחץ ארגונים יהודיים.

העוינות כלפי בן-יהודה וכלפי חידושיו הביאה לא פעם, גם שנים לאחר מותו, להסרת השלט מחזית ביתו הסמוך לשכונות החרדיות.

מספר המילים שבן-יהודה חידש בחדרו אינו עולה על 300, ובהן המילים: "מדרכה", "מברשת", "גלידה" ו"רכבת".

הנכם מוזמנים לנסות להמציא מילה שעדיין חסרה בשפה העברית בהשראתו של בן-יהודה וממש כאן, מול ביתו. נסו ותיווכחו לדעת עד כמה המצאת מילים אינה מלאכה קלה ועד כמה היא יצירתית.

בשנת 1921, החליטו חמדה ואליעזר בן-יהודה לעקור לשכונת תלפיות, שאנשי גדוד העבודה בנו אז בזיעת אפם. בן-יהודה בא יומיום לראות את ביתו הולך ונבנה ואגב כך לימד את הפועלים היהודים מילים עבריות הקשורות למלאכתם. חודשים ספורים בלבד לפני שבניית הבית הסתיימה, נפטר בן-יהודה והוא רק בן 64. המשפחה עזבה את הבית ברחוב אתיופיה, וחמדה התגוררה בגפה בתלפיות עד סוף ימיה.

בית ספר "תורה ומלאכה" אליאנס (4), רחוב כ"ח 2

בן-יהודה, כחלק ממאמציו הגדולים להפיץ את השפה העברית, בחר ללמד בני נוער בבית ספר עברי.

צילום: עופר מנדלוביץ'

במרחק הליכה קצר מביתו שברחוב אתיופיה, שכן בית הספר "אליאנס", ובן-יהודה לימד בו תקופה קצרה. בית ספר "אליאנס" נפתח בעיר בשנת 1899 ונסגר בשנות העשרים של המאה ה-20. בית הספר היה חלק מרשת בתי ספר "אליאנס, כל ישראל חברים (כ"ח)", שהראשון שבהם נוסד במרוקו. שפות ההוראה ברשת כ"ח היו עברית וצרפתית. "אליאנס" היה אחד מבתי הספר המודרניים הראשונים בירושלים.

ב-1855 נפתח בית הספר המודרני הראשון בירושלים, בית הספר "למל", והוא שירת בעיקר את אנשי הקהילה הספרדית. ב-1867 ניסה יוסף קריגר, המזכיר לפחה ירושלים, להקים בית ספר בתמיכת כ"ח, אך הקהילה האשכנזית דחתה את הרעיון.

הוועד המרכזי של כ"ח שלח את ניסים בכר, יליד ירושלים אשר היה בעל ניסיון בהקמת בתי ספר בסוריה ובבולגריה, להקים בירושלים בית ספר שילמדו בו מקצועות כלליים ושפות אחדות, בהן עברית וצרפתית. בשנת 1880, נקנה בניין על דרך יפו ונפתח ובו "בית הספר לתורה ומלאכה". התלמידים היו מכלל האוכלוסייה הירושלמית – יהודים, נוצרים ומוסלמים. משפחות התלמידים זכו לתמיכה כספית מכ"ח וממשפחת דה-רוטשילד. שפת ההוראה הייתה בעיקר צרפתית, אך שיעורים נלמדו גם בערבית ובעברית, בין היתר על-ידי המורה אליעזר בן-יהודה. בבית הספר נלמדו מלאכות שונות, כגון: נגרות, נפחות, צורפות, מכונאות, יצירת כלי נחושת, אריגה וצביעה. בנוסף, הוקמו מחלקות ללימוד פיסול ועיצוב.

בית ספר המקצועי הוסיף לפעול עד שנות העשרים של המאה ה-20. לאחר סגירתו, הושכר מבנה בית הספר לבית היתומים ויינגרטן, והוא שכן במקום עד שנות החמישים.

ארגון "רוח חדשה", ארגון המפתח קהילות מקצועיות, יצירתיות ויוזמות בירושלים, קיבל את המבנה לשימוש לאחר שנים שהבניין המרשים עמד בשיממונו. במקום פועלת גם מערכת עיתון חלוצי הנקרא "כביש אחד", והוא מזכיר במעט את אליעזר בן-יהודה שהיה חלוץ בתחום.

בוריס שץ ואליעזר בן-יהודה היו חברים קרובים. בשנת 1906, כש"בצלאל" עוד היה בחיתוליו, התגורר שץ בבית משפחת בן-יהודה ברחוב החבשים (היום אתיופיה), וחמדה הייתה מזכירתו הראשונה של "בצלאל". בית הספר "בצלאל" פעל תחילה זמנית במבנה שכור ברחוב החבשים, סמוך לביתו של בן-יהודה. שץ פעל להשגת מבנה קבע ל"בצלאל". מסיבות אידיאולוגיות, שולבו במערכת הלימודים של כל הכיתות ב"בצלאל" שיעורים בשפה העברית. נראה שההחלטה על כך התקבלה במידה רבה בהשפעת

אליעזר בן-יהודה ואשתו חמדה. בהשראתם נקבע גם ששפת הדיבור הנהוגה בבית הספר תהיה עברית, ובכך מילאו שץ ו"בצלאל" תפקיד נכבד בתחיית השפה העברית. עם מותו של בן-יהודה, הוזמן הפסל בוריס שץ, ידידו הוותיק ושכנו, ליצור מסכת מוות. את מסכת המוות שילב שץ במצבה שעיצב ושהייתה אמורה להיות מוצבת על קברו של בן-יהודה. אך כיוון שהצגת מסכת מוות אינה מקובלת ביהדות, לא הוצבה המצבה בסופו של דבר על הקבר והיא מצויה בבית שץ לתצוגה ולמשמרת עד הקמת "היכל העצמאות" והעברתה לשם.

צילום: עופר מנדלוביץ'

המצבה בנויה בתבנית מלבן שעליו מורכב חצי עיגול. בשולי מחצית העיגול מוצגים תאריך הלידה והפטירה של בן-יהודה, תאריך הלידה לפי מניין לחורבן הבית ותאריך הפטירה לפני מניין להצהרת בלפור. בתוך מחצית העיגול מפוסלת מסכת המוות של בן-יהודה. בגוף המצבה חרות טקסט פרי עטו של שץ:

"ידעתי חוזה אחד גלוי עיניים / חזון ענקים חזה בין גמדים / באפל גר – והוא לשמש קרא / ודגל חופש הרים לעבדים / ידעתי חולם אחד גלוי עיניים / דור שלם חלום פלאות ארג טווה / דור שלם ייחל – וחלומו נהיה / חזון לבו קם ושמשו טרם כבה / בהווה חי ולשון עם קדומים דיבר / וגלגל תקופות לדחוף אחורנית אמר / עם לעג לו אך הוא נפלאות האמין / וחזון המזרח במערב נשא שמר".

ביבליוגרפיה מומלצת

- אלידע, עוזי (2015), **העולם בצהוב – לידת עיתונות ההמון הארץ-ישראלית (מ"הצבי" ל"האור"**, 1884-1914), תל-אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- אפרתי, נתן (תשע"א), **"אליעזר בן-יהודה – פנים לא מוכרות בעשור האחרון לחייו"**, **העברית, נט/א-ב**.
- בן-יהודה, אליעזר, **"תחיית הדיבור העברי"**, בתוך: אליעזר, יערי (עורך), **זיכרונות ארץ ישראל, א**, פרק לו, מודן, בן שמן
- בן-יהודה, אליעזר (1978), **החלום ושברו – מבחר כתבים בענייני לשון (ההדיר ראובן סיוון)**, תל-אביב: מוסד ביאליק.
- לנג, יוסף (2008), **דבר עברית! חיי אליעזר בן-יהודה, א-ב**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- סנט ג'ון, רוברט (1962), **שפת הנביאים: סיפור חייו של אליעזר בן-יהודה**, (תרגום: אפרים קרליץ), תל-אביב: רשפים.
- סנט ג'ון, רוברט (1990), **אהבה כפולה – עלילות חייו של אליעזר בן-יהודה**, ירושלים, ש.זק.
- עומר, דבורה (1967), **הבכור לבית אב"י**, תל-אביב: עם עובד.
- ענר, זאב (1990), **סיפורי משפחות**, תל-אביב: משרד הביטחון.

אתרים אינטרנטיים נוספים

- **אליעזר בן-יהודה** – כ-25 דקות, **יוטיוב** (שחק מתכונן למבחן בד. אפרת מחליטה להשתמש בחידושי הלשון העברית ומרגיזה בכך את כל הצוות. שחק נרדם, ובחלומה הוא אליעזר בן-יהודה, וליאת היא אשתו חמדה).
- **אליעזר בן-יהודה**, ההיסטוריה של העברית.
- **אליעזר בן-יהודה – מסות ומאמרים**, פרויקט בן-יהודה.
- **אליעזר בן יהודה-בית הקברות בהר הזיתים**, כ-6 דקות, יוטיוב
- **הילד העברי הראשון – מחזה על חייו של איתמר בן אב"י**, כ-30 דקות, יוטיוב.
- **חדשות השבת – גיל חובב, נינו של אליעזר בן-יהודה**, חוזר אל עברה של משפחתו בירושלים, כ-6 דקות, יוטיוב.
- **חדשות מן העבר – אליעזר בן-יהודה**, הטלוויזיה החינוכית, כ-14 דקות, יוטיוב.
- **שרגא ביש גדא – אליעזר בן-יהודה**, הטלוויזיה החינוכית, כ-13 דקות, יוטיוב.